

A hazai bányászvilág neves halottai a Nemzeti Örökség Intézete Fiumei úti sírkertjében

I. A bal és jobb oldali falisírboltok és az 1-20. parcella adattára

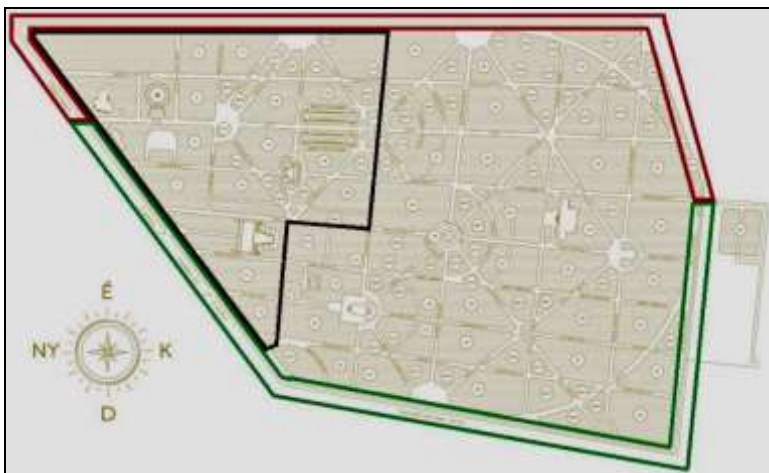
OLÁH RÓBERT

2019 tavaszán egy évek óta tervezett, majd végül megvalósított utam során volt alkalmam részletesen bejárni a Fiumei úti, vagy korábbi nevén Kerepesi sírkertet, ahol történelmünk, tudományunk, közös múltunk kiemelkedő személyiségeinek sírjai találhatóak. Az első temetősétát több követte, megszámlálni is nehéz, hányszor jártam ott (összesen eddig közel 100 km-t gyalogoltam csak a sírkertben!), így egy-egy parcella megismerése igazi kutatómunkát kívánt meg tőlem. Ehhez a 2018-ban megjelent legújabb sírkerti adattár személyi adatait egyesével néztem át, gyűjtöttem ki, majd kerestem fel ezeket a sírokat, és kutattam az elhunytak élete és munkássága iránt. Az összegyűjtött kézirat anyagát válogatva újabb célt tűztem ki magam elé: a teljesség igényével minden neves, a bányászattal kapcsolatba hozható személy síremlékét meg akartam találni.

A munka vége felé területi okok miatt fel kellett osztanom a sírkertet (1-2. ábra), hogy annak neves halottairól maradéktalanul megemlékezhessek a jelen tanulmányban. Így ezúttal a bal és jobb oldali fali sírboltok mellett az első húsz parcella elhunytjait tárgyalom, még a jövőbeli írásaimban a hátramaradó 21-58. parcella, valamint a Salgótarjáni utcai zsidó temető bányászait, kutatóit, neves személyeit mutatom be.

Munkámat nehezítette, hogy több személy esetében igen kevés adat áll rendelkezésünkre, valamint számos kiválóság több szakte-

rületen is hírnevet szerzett magának. Esetükben az olyan nevek kiválasztására törekedtem, akik a bányászattal és annak rokon szakmaival szorosabb kapcsolatban álltak.

1. ábra. A Fiume úti sírkert térképe, melyen a piros szín a bal oldali, még a zöld a jobb oldali falisírboltokat, a fekete szín pedig a kutatott parcellákat jelöli. (A <https://fiumeiutisirkert.nori.gov.hu> nyomán Oláh Róbert, 2019).

Fontos kiemelnem, hogy a 2018-ban megjelent adattár (Tóth Vilmos: „*Nemzeti nagylétünk nagy temetője*”) felhasználása nélkülözhetetlen volt számomra, melyből a kigyűjtött információkat felhasználva kezdtem meg a sírkertben fellelhető valamennyi sírfelkutatását, majd a szakirodalmi hivatkozások összegyűjtését. A sírkert nagyságát jól jelzi, hogy közel hatezer elhunyt adatait néztem át tételesen, emellett számtalan más személy sírkövét mértem fel a több mint 300 ezer halott nyughelyéül szolgáló történelmi sírkertben. Ebből a hatalmas adathalmazból az *Új magyar életrajzi lexikon* I-VI. kötete nyújtotta számomra a második támpontot, így ahol az adott személyek foglalkozásai között megtalálható a bányászat vagy valamelyik rokon szakma, úgy azokat nevesítettem a jelen tanulmányomban.

A világörökségi címre nagy reményekkel pályázó sírkert felmérése során a teljesség igénye mellett adattárrammal szeretném az érdeklődők, a kutatók, valamint a szakma figyelmét is felhívni az itt közölt információk bővítésére, valamint azok minél mélyebb kutatására. Bízom benne, hogy a szakma iránt fogékony olvasóközönség lelkesedését ezúton sikerül megragadnom, és útra kelve személyesen is felkeresik majd a sokszor egyedi műalkotásként számon tartott sírokat, így ismerve meg jobban elődeink életét és munkásságát.

Századunk technológiai fejlődésének fényében sokszor elfeledjük, hogy a szakma hazai kiválóságainak milyen nehéz volt lerakniuk az alapokat. Tanulmányommal a jelen és a jövő generációinak háláját szeretném kifejezni az itt felvonultatott személyek iránt, akik kiváló munkásságukkal gyarapították a hazai és az egyetemes bányászatot

2. ábra. A tanulmányban szereplő parcellák részletes helymegjelölése
(A <https://fumeiutisirkert.nori.gov.hu> nyomán Oláh Róbert, 2019).

Purman Jenő,
a német fogvatartottból lett sokoldalú kőolajkutató
és gyógyszerész

(1911. október 13. – 1974. március 20.)

Purman Jenő 1911-ben született Budapesten. Fogékony volt a nyelvekre, a filozófiára és a komolyzenére is. Iskolaévei végén vegyészmérnöki oklevelet szerzett, majd üzem-mérnöki állásából hadifogóságba került, végül a magyar kőolajkutató jelentős személyiségeként és a hazai gyógyszeripar úttörőjeként ismerhettük meg.

1936-ban a budapesti *József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen* szerzett vegyészmérnöki oklevelet. Ezt követően a *Zalaidomság*

szívében található *Bázakerettyére* vitte a sors, ahol az 1939-ben nyitott mosóolajos gázolintelep üzem-mérnökeként a finomított petróleum kinyerésével foglalkozott *Pokker Ernő* (1901-1948) neves szénhidrogén-kutató vezetésével. A térségben található, az aktív-szenes gázolin-leválasztási technológiáról híres *Lovászi* kompresszorállomásának tervezése szintén a nevéhez fűződik. 1943-ban már üzem-vezetője a kerettyei gázolintelepnek, amit sokrétű nyelvtudásának, valamint a gázviszszanyomás fizikokémiai kérdéseivel kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismereteinek köszönhetett. A második világháború közeledtével és annak időszakában német nyomásra fokozódott a kőolaj iránti kereslet, melynek oka a hadászati eseményekkel magyarázható. A MAORT (Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság) üzeméinél a hábo-

rús cselekmények miatt légvédelmi szervezetet és körzeteket állítottak fel, ahol a budafapusztai mezőt a III. körzetbe sorolták, melynek légóparancsnoka *Ruzsinszky László* (1909-1949), míg helyettese *Purman Jenő* volt. A nyár közepéig a zalai olajmezőket komolyabb támadás ugyan nem érte, bár január óta egyre sokasodtak az átrepülések, így a légvédelem időnként lelőtt néhány ellenséges gépet a zalai olajmezők közelében, de bombázásra nem került sor egészen 1944. július 30-ig. Ugyanezen évben a németek *Sopronkőhidán* bebörtönözték *Purmant*, ahonnan 1945-ös szabadulását követően a *Magyarországi Ásványolajválasztó Ipari Rt.* kutatójaként helyezkedett el. *Zala megyében* maradv a pusztadericsi kondenzátummező berendezéseinek tervezője lett, 1947-től pedig pályája új fordulatot vett, ugyanis a tervezői munkakört vezetői feladatok váltották fel a *Műszaki Vörös Gazdasági Akadémián*. Rövid idő múlva, 1951-ben a *Budafoki Kőolajtermelő Vállalat* műszaki igazgatójának nevezték ki, így születési helyéhez újra közel kerülhetett. Megbízása egészen 1959-ig tartott, ahonnan 1959-ben a *Nehézipari Minisztérium Szerves Vegyipari Főosztályának* vezetői székébe került, mely tisztséget egészen 1963-ig töltötte be. Ebben az évben egy újabb fordulat következett be az életében, ugyanis vegyész-mérnöként nem csupán a kőolajhoz, hanem annak feldolgozásához is értve a gyógyszeripar felé fordult, így 1963-tól a *Gyógyszeripari Tröszt* első vezérigazgatójaként munkálkodott. 1968-ban – ugyan csak rövid ideig – a *Gyógyszeripari Egyesülés* elnöki tisztségét is betöltötte. Egy évre rá kényszernyugdíjba vonult, de továbbra is aktív maradt, és a *Magyar Gyógyszerészeti Társaság* tiszteletbeli vezetőségi tagjává választották.

Munkássága során számos tanulmányt publikált többek között a *Bányászati és Kohászati Lapokban* és a *Magyar Kémikusok Lapjában*. Főbb művei közé soroljuk a „*Gazolintermelés*” (1950) és a „*Gazolinleválasztás*” (1952) című munkáit, melyek a *Soproni Műszaki Egyetemi Karok Olajtermelési Tanszékén* tartott előadásainak alapjául szolgáltak.

Purman Jenő sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének kezelésében levő Fiumei úti sírkertben* található a bal oldali falsírboltok 6. számánál. Sírfelirata a következő: „PURMAN CSALÁD SÍR-

BOLTJA”, a fő sírlapon még az alábbi nevek olvashatók: Purman Francziska (született Kronberger), Purman Magdolna (született Anders), Purman Jakab, Purman Theresia, Purman József, Purman Anna, Purman Irma, Purman József, Purman Nep. János, Mihájlovi Angyalka, valamint özv. Purman Jánosné (született Toperczer Karolina).

A neves vegyész-, mélyfúrás-, szénhidrogén-kutatási és gyógyszerészeti szakembert a *Gyógyszeripari Egyesülés* vezetősége és tagjai búcsúztatták a *Rákoskeresztúri új köztemetőben* 1974. március 26-án. Sírján a névtáblája nem található meg, mely emlékeztetné az utókort személyére és elévülhetetlen érdemeire

I r o d a l o m

- BINDER B., 1974: Purman Jenő. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Kőolaj és Földgáz*, 7., 221.
- BUDA E. – CSATH, B., 1995: *A magyar szénhidrogénipar arcképcsarnoka I.* Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg.
- CSEH V., 2008: A Bázakerettye elleni szövetséges légitámadás. = *Hévíz*, 2-3., 85-90.
- DALLOS F.-né. (szerk.), 2000: Fluidumbányászati évfordulók: 2001. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Kőolaj és Földgáz*, 11-12., 140.
- MARKÓ L. (főszerk.), 2004: *Új Magyar Életrajzi Lexikon V.* Magyar Könyvklub, Budapest.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára.* Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Wenzel Gusztáv,
jogász, a magyar nyelv harcosa, az egyik első hazai
bányászattörténész

(1812. január 19. – 1891. november 20.)

Wenzel Gusztáv a szakirodalom szerint a szászországi *Luckauban* született, *Brandenburg tartományban, Németországban*. Mint jogtudós vonult be a hazai tudomány történetébe, de a bányászattörténet kutatójaként is kiemelkedő munkásságot hagyott hátra. Személyében tisztelhetjük az egyik első magyar bányászattörténészt is.

Születésének helyszíne összefonódott a történelemmel, hiszen édes-

apja a Napóleon (1769-1821) elleni háború miatt mint huszárkapitány állomásozott *Alsó-Luzsicában*. A milánói katonaiskolai évek után *Veronában, Salzburgban, Veszprémben* és végül *Vácon* folytatta tanulmányait az ifjú *Gusztáv*. Érdeklődése a jog felé irányult, először *Bécsben*, majd *Pest-Budán* volt egyetemi hallgató. Ezt követően az 1836-ban doktorált ifjú József nádor (1776-1847) fiának, Sándor Lipót Ferdinándnak (1812-1837) a tanítását vállalta, de ez a megbízatás sajnos tiszavirág-életűnek bizonyult, mert a herceg egy éven belül elhunyt. A rövid házitanítói pályát a *Pesti Tudományegyetem* bölcsészeti, majd jogi karának katedrája követte, ezt követően a bécsi magyar ifjak jogi tanárává nevezték ki. Az abszolutizmus idején markáns véleménynyilvánításával harcolt a magyar nyelvű oktatás ügyéért. A szabadságharc bukása után visz-

szaköltözött Pestre, ahol 1850-ben a magán- és bányajog rendes tanára lett az egyetemen. Ezt megelőzően a *Magyar Tudományos Akadémia* 1846. szeptember 18-án levelező tagjává választotta úgy, hogy akkor még alig volt publikációja. A nem mindennapi taggá választás egyik oka a forrásmunkák felkutatása, a levéltárak iratanyagainak szisztematikus átfésülése és a lehető legnagyobb szakirodalom összegyűjtése volt, amit *Wenzel* fáradhatatlan szorgalommal művelt. Ennek során széles kapcsolatrendszert épített ki a kor jeles hazai és külföldi tudósaival egyaránt. Mint jogi író, a régi feudális intézmények nemzeti jellegének hirdetője, a történeti jogi iskola híve. Hazai úttörője az európai jogtörténetnek, melynek első oktatóját tisztelhetjük a személyében. 1866-ban (amikor már 5 éve adta elő a katedrán a magyar magánjogot, egészen 1889-ig) a pesti egyetem rektorának, majd 1868-ban királyi tanácsosnak nevezték ki.

Wenzel Gusztáv, mint a *Magyar Történelmi Társulat* másodelnöke, komoly történetírói tapasztalatra tett szert, miközben 1879. május 12-én ünnepelhette negyvenéves tanári jubileumát. Ebből az alkalomból *I. Ferenc József* (1830-1916) uralkodó nemesi címmel tüntette ki, s ettől kezdve a *kövesdi* előnevet használhatta. A jogtudós 1889-ben vonult nyugdíjba, melynek alkalmából a király a főrendiház örökös tagjává nevezte ki. A sors csapásaként nyugdíjas évei igen rövidek voltak *Wenzel Gusztávnak*, hiszen mindössze két év múlva elhunyt *Budapesten*.

Pályája során számos írása jelent meg – a teljesség igénye nélkül – a *Magyar Történelmi Társulatban*, a *Magyar Tudományos Akadémia* értesítőiben, az *Archaeologiai Értesítőben*, a *Századokban*, a *Magyar Történelmi Emlékekben* vagy a magyar orvosok és természetvizsgálók gyűléseinek alkalmából kiadott kötetekben. Ezek közül a bányászat történetével és jogrendszerével kapcsolatos fontosabb műveit emelném ki: „*A magyar és erdélyi bányajog rendszere*” (1866 és 1872), „*Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a nagy-lucsei Dóczyakkal: 1494-1548*” (1876), „*A XV. századi tárnoki jog – Tanulmány a hazai jogtörténet köréből*” (1876), „*A magyar és erdélyi bányajog rendszere*” (1879), valamint a „*Magyarország bányászatának kritikai története*” (1880).

Wenzel Gusztáv sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben* található, a bal oldali falsírboltok 182. számánál. Sírfelirata az alábbi: „KÖVESDI WENZEL CSALÁD”, míg a pótsírlapokon a következő nevek olvashatók: a bal táblán Wenzel Frigyesné (született Lüdczke Augustza), Dr. Wenzel Gusztáv és feleségei: Feszl Alojzia és Brunner Etelka, Brunner Imre, Wenzel Emilia, Wenzel Mária, Wenzel Ottó, Wenzel Tivadar és felesége: He-

inrich Karolina, valamint Semetke Jenő. A jobb felső táblán Wenzel Lajos és felesége: Kéler Sarolta, Dr. Wenzel Gusztáv, Dr. Wenzel Árpád és felesége: Ámon Margit, Dr. Wenzel Tivadar, Dr. Wenzel Miklós és felesége: Frohner Lucy, Dr. Wenzel György és felesége: Halász Sarolta, még a jobb alsó táblán miskei és csertői Dr. Gajáry Tibor és felesége: Wenzel Judit, Nagy Katalin, valamint Szabó Tamás. A sírkő a *Gerenday-műhelyben* készült 1895 előtt. A kiemelt temetőrész megjelölésű sír örök nyugvást ad ifj. Wenzel Gusztávnak (1864-1936) is, aki pénzügyi helyettes államtitkárként vált ismertté. A híres jogtudós dédunokája idősebb *Dr. Bertényi Iván* (1939-) történész.

I r o d a l o m

GERŐ L. (főszerk.), 1897: *A Pallas nagy lexikona XVI.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.

- MARKÓ L. (főszerk.), 2007: *Új magyar életrajzi lexikon VI.* Helikon Kiadó, Budapest.
- NAGY M. (szerk.), 1879: Dr. Wenzel Gusztáv. = *Vasárnapi Ujság*, 20., 313-314.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára.* Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.
- VÉCSEY T., 1894: Emlékbeszéd Wenzel Gusztáv rendes tagról. = *A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek VIII.*, 5. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Albert Ferenc,

a selmecebányai ifjúság jegyzője, a szegény bányászok szóvivője és az oknyomozó bányamérnök

(1872 – 1944)

Albert Ferenc életéről sajnos igen kevés információ áll rendelkezésünkre, így döntően a kordokumentumokból és a bányászati iratokból alkothatunk képet életéről és munkásságáról, valamint az eredményeiről. A *Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia* 1895-1896. évi valetáns, azaz végzős vagy búcsúzó hallgatóinak tablóján a 38. diák személyében az ő arcképével találkozhatunk.

Születési és halálozási éve is igen nehezen fellelhető adat a mérnökként végzett, majd a bányászat felé forduló kiválóságnak. A *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönyében* (1928) megtalálható az okleveles bányamérnök lakhelye: *Pilisszentiván*. Ugyanitt olvashatjuk, hogy a *Budapesti Mérnöki Kamara* 1928. január 13-i dátummal új tagként vette fel a soraiba olyan kiválóságok mellett, mint a rudabányai *Kállai Géza* (1884-1948), az ózdi *Liha Bertalan* (1880-1944) és a nagymányoki *Vályi Ferenc* (n. a.) okleveles bányamérnökökkel.

A selmecebányai akadémia történetének feldolgozásakor nem mulasztották el az akadémia ifjúsági körének elnökeit is megemlíteni 1879-től. Ugyan ezen a listán *Albert Ferenc* neve nem szerepel, de ezt követően a közgyűlési jegyzőkönyvben már megtalál-

hatjuk. Itt nem ábécé-rendben adták közre a tisztségviselők nevét, hanem a tisztség betöltésének időpontja szerinti felsorolást alkalmazta a szerkesztő. *Albert Ferenc* neve az utolsó a listán, ami nem meglepő, hiszen 1896-ban jelent meg az emlékkötet, és ugyanebben az évben volt ballagó diák a leendő bányamérnök. Így elmondhatjuk, hogy a közgyűlés utolsó jegyzője a millennium évében *Albert Ferenc* volt.

A diákéveket követően nincs információnk a fiatalember életútjáról, de bizonyos, hogy a mérnöki diplomát megszerezve a bányáiparban helyezkedett el. Ugyanis részt vett az 1913. június 16-án a az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* tanácsstermében megtartott második országos bányahatósági szaktanácskozáson, mint a petrozsényi bányabizottság képviselője és főbányabiztosa. A gyűlésen

szót kért *Albert* is, ahol a társpénztári ügyek novelláris, azaz nagyobb terjedelmű és számú módosításában döntöttek. Itt külön szót emelve kiállt a magyar bányamunkások betegsége és balesete esetén nyújtandó támogatási rendszer megreformálása mellett. Kijelentette, hogy fokozott munkásvédelemre és támogatásra van szükség, valamint felül kell vizsgálni az 1907. évi XIX. törvény „*A bányamunkások biztosítása a társpénztár keretében*” című határozat vonatkozó részeit.

1933-ban *Albert Ferencet* már királyi bányabiztosnak nevezei a szakirodalom, amikor is június 29-én a *Budapesti Bányakapitányság* balesetvizsgálati kihallgatásokra és a jegyzőkönyv vezetésére kérte fel az 1933. június 28-án a *Solymár-aknán* bekövetkezett bányaszerencsétlenség ügyében. A baleset mentési munkálatai

július 2-án éjjel 3 órakor fejeződtek be, amikor is 9 embert szállítottak be az *Új Szent János Kórházba*. A két áldozatot követelő tragédia vizsgálata során *Albert* a hat alkalommal lefolytatott 27 kihallgatáson végig jelen volt, miközben szakmai kérdésekkel próbálta tisztázni a szerencsétlenség okát, és útmutatót adni a jövő nemzedékeknek a biztonságos vágármunkára vonatkozóan.

Albert Ferenc 1944 elején hunyt el. A *Bányászati és Kohászati Lapok* rövid közleményben így emlékezett meg kiváló tagtársukról: „*Nemes Albert Ferenc okl. bányamérnök, nyug. bányahatósági főtanácsos, egyesületünk rendes tagja, 72 éves korában Budapesten elhunyt. Február 10-én temették. Utolsó Jószerencsét!*”

Albert Ferenc sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben* található, a bal oldali falsírboltok 354. számánál. Sírfelirata a következő: „ZORN CSALÁD”. A fő sírlapon az alábbi nevek olvashatóak: Zorn Terézia, Zorn Antal, Albert Ferenc bányamérnök, Dr. Albert Ferencné pedagógus, valamint Dr. Albert Ferenc gyémántdiplomás közgazda doktor. A sírkőről nem maradt fenn részletes adat, hogy hol és mikor készült.

I r o d a l o m

BÁNKI I., 2013: A Solymár-aknán 1933. június 28-án bekövetkezett bányaszerencsétlenség előzményei, lefolyása és mentési munkálatai. Kézirat (<https://www.bankiimre.hu>).

- BISCHITZ B. (szerk.), 1913: A bányahatósági tisztviselők második országos szaktanácskozása. = *A bánya*, 49., 2-4.
- FEYÉR GY. – MAJOROSSY, GY. (szerk.), 1928: A Budapesti Mérnöki Kamara Közleményei – Hirdetés tagfelvételről. = *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 3-4., 24.
- JAKÓBY L. (szerk.), 1944: Hazai hírek – Halálozások. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 4., 60.
- Soproni Egyetem Központi Levéltárának Bánya-, Kohó- és Erdőmérnök Tablógyűjteménye 1884-1948 (<https://leveltar.uni-sopron.hu>).
- TÓTH V., 2018: „*Nemzeti nagylétünk nagy temetője*”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.
- ZIVUSKA J. (szerk.), 1896: *A selmeczi Magyar Királyi Bányász és Erdész Akadémia Ifjusági Körének milleniumi emlékirata 1763-1896*. Akadémiai Ifjusági Kör, Debreczen.

Hofmann Zakariás,

a geológusnak is kiváló 48-as harcos
és üldözött bányamérnök

(1797/1798 – 1883. október 10.)

Hofmann Zakariás vagy másik névváltozatban *Zacharias* életéről igen kevés információ maradt fenn. Születési helye ismeretlen, egyes források szerint pedig 1798-ban látta meg a napvilágot. Arcképet sem sikerült fellelnem erről a kiváló bányamérnökről és a *Ruszkabányai Bányaművek* alapítójáról.

Az ifjú *Zakariás* számos országban és bányavidéken járt tanulóléveiben, így idejekorán volt alkalma megismerni az osztrák, német, francia és belga bányászatot. Ott szerzett tudását felhasználva válhatott bányamérnökké. A középiskolát befejezve 1822-ben beiratkozott a selmecbányai bányászati akadémiára, aminek kiválta oka a *Krassó-Szörény megyében* felfedezett gazdag ércterület volt. Ugyanis két idősebb testvére, *Antal* (1792-1863) és *Ferenc* (1748-1810) komoly szándékkal, a megtalált ércek későbbi kiaknázására alapozva taníttatták öccsüket. A fivérek bizalma oly erős volt a bányavidék kincseit illetően, hogy 1823-ban legkisebb testvérüket,

Ernőt (1800-1875) is beiratták a selmecbányai akadémiára. Hazatérése után *Zakariás* a krassó-szörény megyei *Ruszkabányán*, *Ruszkicán*, *Lukácson* (a szakirodalomban helyenként *Lukány*, *Lunkány*) és *Nándorhegyen* felvirágoztatta az elhanyagolt állapotú bányákat. Ezzel a térség életének meghatározó alakjává vált. A vas, ólom és ezüst kitermelése egyfajta gazdasági fellendülést hozott az itt élőknek, így hamar szélesebb körben megismerhették *Hofmann Zakariás* nevét.

Hofmann az 1840-es években aktívan foglalkozott a bányatörvényekre vonatkozó kodifikációs, azaz törvénybe foglalási kérdésekkel. Hosszú ideig volt elnöke a *Temesvári Kereskedelmi és Iparkamarának*. *Széchenyi István* (1791-1860) barátjaként ajánlatot nyújtott be a *Lánchíd* megépítésére is. Az évtized vége felé egyre súlyosabb problémákkal kellett szembenéznie a családi vállalatnak és 1846-ban összeírt művezető igazgatóinak: *Hofmann Antalnak*, *Ádámnak* (1794-1858), *Ernőnek*, *Zakariásnak* és *Maderspach Károly* (1791-1849) híres hidépítő mérnöknek. A *Nándorhegyi Vasmű* 1823-ban keltezett alapító szerződése szerint a határőrezred által engedélyezett terület fát hasznosította. A szerződés ugyan 1848-ban lejárt volna, de azt megelőzően a kiemelkedő termelési mutatók miatt a vállalat vezetése kérvényezte annak meghosszabbítását. Ez elmaradt az 1848-as események viharában, így a *Hofmann testvérek* beruházásainak nagy része ellehetetlenült. *Hofmann Zakariás* magyarság- és igazságérzetének lángjában végigharcolta az 1848-49-es szabadságharcot. Emiatt az eseményeket követően elidegenítették tőle a bányaterületeit, mondhatni kismézték. 1849-ben *Szlávy József* (1818-1900) bányamérnökkel (a későbbi miniszterelnökkel) és *Zsigmondy Vilmos* (1821-1888) bányamérnök-geológussal perbe fogták, öt év szabadságvesztésre ítélték őket, politikai foglyokként *Temesváron* és *Kufsteinben* raboskodtak. *Hofmann Zakariás* területei 1857-ben idegen kézre kerültek, így jobbnak látta, ha visszavonul, és ettől kezdve a magánéletének szentelte az idejét. 1873-tól *Temesváron* élt, és a ruszkabányai ércbánya egyik társbirtokosa volt. Ugyan bányamérnökként végzett, de gyakorlati tapasztalatainak köszönhetően igen tehetséges geológus hírében állt.

Gyermekei közül kiemelkedő szaktekintélynek számított *Károly* (1839-1891) fia, aki bányamérnök, geológus, paleontológus, műegyetemi tanár és a *Magyar Tudományos Akadémia* tagja volt. *Ruszkabányán* született, ahol a *Hofmann Testvérek és Maderspach Károly Ruszkabányai Bányatársulat* virágzott édesapja szaktudása révén. *Hofmann Zakariás* családja szakmaszeretetről volt híres, ugyanis fiának a legki-

sebb lánya, *Antónia* (1846-1933) 1873. augusztus 11-én feleségül ment *Böckh János* (1840-1909) bányamérnökhöz és geológushoz, aki 1882-1908-ig a *Magyar Királyi Földtani Intézet* igazgatói tisztjét töltötte be.

Hofmann Zakariás az utolsó tagja volt az ismert bányászcsalád régebbi nemzedékének, akit a bányászok nesztoraként, azaz az adott közösségen belül a legidősebb és legnagyobb tekintéllyel rendelkező személyeként tiszteltek. A szerény, kalandos sorsú mérnök életének 85. évében hunyt el. Sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben* található, a jobb oldali falsírboltok 449/454. szám 174. fülkájénél. A *Kallina Mór* (1844-1913) építész által tervezett mauzóleumot eredetileg a *Thallmayer család* számára építették, melynek tagjait később, 1894-ben és 1925-ben *Bécsben* temették újra, így a mauzóleumot 1926-ban kolumbáriummá, azaz urnákat őrző emlékhellyé alakították. Az erősen romos állapotú sírboltba nem lehet bejutni, jelenleg baleset- és életveszélyes. Hofmann Zakariás korábbi nyughelye 1949-ig a 7. parcellában volt.

Irodalom

- FARBAKY I. (szerk.), 1883: Hofmann Zacharias. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 21., 183.
- HOFMANN H., 1944: Ruszskabánya története 1803-57 között. (A Hofmann-család által alapított ruszskabányai Hofmann Testvérek és Maderspach Károly Bánya- és Vasműtársulat története) I. = *A Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye*, 13., 193-200.
- HOFMANN H., 1944: Ruszskabánya története 1803-57 között. (A Hofmann-család által alapított ruszskabányai Hofmann Testvérek és Maderspach Károly Bánya- és Vasműtársulat története) IV. = *A Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye*, 16., 264-268.
- MARKÓ L. (főszerk.), 2002: *Új magyar életrajzi lexikon* III. Magyar Könyvklub, Budapest.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Holtzspach András,

a bányák közeteit kiválóan ismerő és országépítő téglagyáros
(1835. február 16. – 1897. szeptember 20.)

Holtzspach András, vagy ahogyan egyes forrásokban említik, *Endre* magánéletéről és életpályájáról igen kevés információk maradt fenn. Halálhíre révén ismerhette meg jobban a nagyközönség, ezt megelőzően csupán a szakma, valamint a szűk családi körben mintaképnek tekintett családfőt kevesek mondhatták magukhoz közel állónak. Arcképet sajnos egyetlen szakirodalomban sem sikerült találnom a neves elhunytól, így az erre irányuló kutatást folytatnunk kell a jövőben.

Születési időpontja meglehetősen bizonyos, annak ellenére, hogy a család által kiadott nekrológban azt 1834-re datálják. Gazdag életútja során a bányák világát megismerő, megszerzett tudását jól kamatoztató fiatalember végül a hazai téglagyártás egyik legkiválóbb szakemberévé vált. Termékeiket a család monogramjával bélyegezték, így ezeknek a tégláknak a felismerése napjainkban is igen könnyű. Édesapja jónevű, szerény polgárember volt,

aki a köz- és fővárosi ügyekben aktívan részt vett. Ezt örökölte fia is, aki mielőtt a családi vállalkozást átvette volna, több évig eredményesen munkálkodott a fővárosi képviselőtestület tagjaként. Erről a tisztségéről csak a *Holtzspach és Fia* cég átvételekor mondott le, édesapja halálát követően. A családi, döntően építkezési munkák végzésére irányuló vállalatot nem egymaga, hanem fivérével, *Holtzspach Nándorral* (n. a.) és *Lujza* (n. a.) nevű lányának férjével, *Weisenbacher Endrével* (n. a.) közösen vezették.

Bár maga is németajkú volt, sokat fáradozott szülőhelye, *Buda-Újlak* magyarosításán, aminek érdekében megalapította a *Buda-Újlaki Magyar Asztaltársaságot*, melynek első, majd később örökös tiszteletbeli elnöke volt. A családi vállalkozás eredményes működése az óbudai területen található *Kiscelli-hegyoldal* kitűnő agyagjára alapozódott, melyből hamarosan hatalmas profitot tudtak termelni. Emellett kiterjedt kőbányászati tevékenységet is folytattak *Erdélyben*, ahonnan kőanyagokat szállítottak a budapesti vállalkozóknak és kőfaragóknak. Munkásságuk nyoma

mai a mai napig megtalálhatók a fővárosban (például a ferencvárosi teherpályaudvar, a *Parlament* vagy a budai vár részleteiben). Az *Ördögárok* szabályozása is a cégük nevéhez fűződik. Sokrétű munkálkodása mellett Holtzspach András nem szűnt meg a társadalomért fáradozni, ugyanis 1875-ben magára vonta az uralkodó, *I. Fe-*

renc József (1830-1918) figyelmét, amikor is a nagy árvíz során példásan helytállt a vészbizottságban.

Élete utolsó két évében szélütés miatt részleges jobb, majd bal oldali bénultság nehezítette a mindennapjait, végül otthonában, családja körében hunyt el. Temetésére hozzátartozóin kívül számtalan polgár is elment leróni a tiszteletét. Gyászjelentésében az özvegy feleség, *Holtzspach Andrásné* (1842-1914), gyermekeik: *Róza* (1866-1945), *Endre* (1868-1913), *Emil* (1871-1928), *Olga* (1875-1941) és családjuk, testvérei: *Nándor* és *Lujza*, valamint családjuk búcsúztatták az arany-éremkeresztes bánya- és téglagyár-tulajdonost.

Holtzspach András sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben* található, a jobb oldali falsírboltok 534. számánál. A *Gerenday-műhelyben* készült sírkő felirata az alábbi: „HOLTZSPACH ANDRÁS CSALÁDJÁ”, míg a fő sírlapon a következői nevek olvashatók: neje, született Fleischbauer Anna, Holtzspach Endre és Holtzspach Emil. A sírlapon elhelyezett pótlapon szereplő nevek: Obrincsák József és neje, született Holtzspach Olga. A leszármazottak a *Holtzspach* névváltoztatlat is megtalálható a szakirodalomban.

I r o d a l o m

NEMÉNYI A., 1897: Napi Hírek – Holtzspach András halála. = *Pesti Napló*, 265., 7.

NEMÉNYI A., 1897: Nyilttér. = *Pesti Napló*, 265., 11.

TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Pothornik József,
a Nógrádból Kínáig jutó bányászból lett politikus

(1903. november 10. – 1981. augusztus 12.)

Pothornik József a Nógrád megyei Baglyasalján született. A szakirodalomban családnevét az alábbi formákban találhatjuk még meg: Pothornyik vagy Podhornik. Személyének és munkásságának megítélése során tudnunk kell, hogy a vājári munkát a politikusi pályával váltotta fel, de élete végéig a bányászvilág közelében tudhattuk.

Az általános iskola hatodik osztályát elvégezve a családi mintát követte: bányásznak állt. Kezdetben külszíni munkaállomásokon, majd 1918-ban vājárként helyezkedett el a *Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.*-nél. Egy évre rá már tagja volt a bányászszakszervezetnek, 1922-ben pedig politikusi ambíciókat dédelgett. Ezt követően illegális párttagsága és kommunista tevékenysége miatt letartóztatták, de bizonyítékok hiányában a hatóságok szabadon engedték. A szabadságát ugyan megőrizhette, de állását nem. 1929-ben a salgótarjáni és pécsi bányászstrájkban való aktív közreműködése miatt, félve a letartóztatástól, előbb *Budapestre*, onnan pedig a *Szovjetunióba* menekült. Csak 1930. március 15.-e után tért vissza hazájába. Ezt megelőzően a *Moszkva* melletti *Aprilevkában* megtartott kongresszuson az *MKP Központi Bizottságának* tagjává választották. Ugyanezen év decemberében újabb körözést adtak ki a személyére, így a pártutasításnak megfelelően a *Szovjetunióba* menekült, ahol 1931-ben a ma *Ukrajnához* tartozó *Donyeckben* a széniparban üzemi munkákat és feladatokat látott

el. Előbb újra vágárként, majd gépmesterként, végül művezetőként dolgozott. Szakmai előrelépéseit a második világháború szakította félbe, amikor is családjával együtt a német hatóságok kényszermunka céljából a saar-vidéki *Zweibrückenbe* hurcolták. A háborút követő években a hazatérést fontolgatta. 1947 februárjában érkezett meg családjával *Magyarországra*, ahol egy hónapon belül a *Magyar Bányamunkások Szabad Szakszervezetének* központi titkárává, majd ugyanezen év szeptemberében elnökévé választották.

Szintén 1947-ben országgyűlési képviselő lett, mely tisztségét egészen 1953-ig töltötte be. 1952-ben a *Bányaipari Dolgozók Szakszervezetének* elnökeként képviselte hazánkat a *Kínai Népköztársaságban* rendezett május 1-i felvételű ülésen. Itteni emlékeit a „*Mit láttam a felszabadult Kínában?*” címmel még ugyanebben az évben megírta, s 28 oldalas kis füzet formájában, két kiadásban meg is jelent. Eközben 1952-től egészen 1956-ig a *Dorog-Tatai Aknamélyítő*

Vállalat igazgatójaként dolgozott. Ezt a tisztséget a szülőföldjén működő *Nógrádi Szénbányászati Tröszt* (1967-től *Nógrádi Szénbányák Vállalat*) igazgatói székével váltotta fel, egészen nyugdíjba vonulásáig.

Az 1956-os események során azonnal csatlakozott a *Magyar Szocialista Munkáspárthoz*, melynek tagságát élete végéig megtartotta. Meggondolatlan kijelentései közül a legsúlyosabb 1957. április 5-én, az *Ideiglenes Kommunista Bizottság* gyűlésén hangzott

el, melyben az '56-os forradalmárokkal szembeni keményebb fellépés mellett érvelt: „*A személyekkel foglalkozni kell, és felelőségre is kell őket vonni. Itt az idő, hogy most már cselekedjünk, és a bűnösöket büntessük meg.*” Politikai pályafutása nyugdíjazása után is folytatódott, hiszen 1974-től haláláig országgyűlési képviselő volt.

Politikai beállítottságát, meggondolatlan kijelentéseit és tetteit nem feledve, az egyszerű bányászcsaládból származó igazgató szakmai munkásságára emlékeztünk ezekben a sorokban.

Pothornik József sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben* található a 13. parcella jobb oldali sírsétányának 19. számánál. Sírfelirata nem készült, a sírlapján a felsége nevét is feltüntették. A sírkőről nem maradt fenn részletes adat, hogy hol és mikor készült.

I r o d a l o m

- KÖVÁRI P., 1952: Küldöttségek utaztak május 1-re a Szovjetunióba és több más baráti országba. = *Bácskiskunmegyei Népujság*, 101., 1. A Nemzeti Emlékezet Bizottságának adatbázisa (<https://neb.hu>).
- TÓTH P., 1983: *Pothornik József*. Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete, Miskolc.
- TÓTH V., 2018: „*Nemzeti nagylétünk nagy temetője*”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Czottner Sándor,

a felvidéki kohómunkásból lett bányaugyi miniszter

(1903. május 30. – 1980. április 27.)

A felvidéki *Királyrév* (ma *Kráľov Brod, Szlovákia*) szülötte kezdetben fizikai munkásként, majd a politikai életben egyre gyakrabban megjelenő, a bányászokat képviselő személyként tűnt fel. 1956 után a politikai elithez tartozva irányította *Magyarország Bányászati és Energiaügyi Minisztériumát*. Fotója a soproni *Központi Bányászati Múzeum* megnyitóján tartott beszédén készült.

Czottner Sándor eredeti szakmája kohómunkás és géplakatos volt, így tanulóévei igen meghatározóak voltak a későbbi pályafutása során, mialatt mindvégig a szakmájának megfelelő irányban mozgott. 1922-től a csepeli *Weiss Manfréd Művekben* dolgozott képzettségének megfelelően. 7 év múlva a *Vasas Szakszervezet* csepeli vezetőségének tagjává választották, 1931-ben pedig politikai pályára lépett a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* színe-

iben. Az ország német megszállása során a helyi ellenállási mozgalom tagja volt, majd az 1945. január 13-án megalakult *Magyar Kommunista Párt* csepeli szervezetének soraiba lépett. A csepeli acélmű államosítása után bizottsági taggá, majd igazgatóhelyettesé léptették elő, miközben a *Kohóipari Központ* vezérigazgatója volt 1948-1949-ben.

1949-ben újabb fordulat következett be az életében, ismét a politika színpadára lépett. Először az *Iparügyi Minisztérium* miniszteri tanácsosa, majd 1950. december 16-ig a *Nehézipari Minisztérium* politikai államtitkára volt. Közben tovább tanult: a *Vörös Akadémián* a *Kohómérnöki Kar* hallgatója, de végül bányamérnöki oklevelet szerzett. 1951 és 1956 között a *Magyar Dolgozók Pártjának* rendes tagja, míg 1950. december 16-tól 1953. július 4-ig a bánya- és energiaügyi miniszteri posztot töltötte be. E megbízatása után a nehézipari miniszter első helyetteseként, 1954. október 9-től 1956. július 30-ig szénbányászati miniszterként, majd ismét bánya- és energiaügyi miniszterként tevékenykedett. A *Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. Kongresszusa*, azaz 1956.

február 25-e előtt egy cikkében *Czottner* az alábbi nyilatkozatot tette: „Az alkotmányunkban rögzített törvényt, amely szerint nálunk a legfőbb érték az ember, műszaki munkánkkal kell biztosítani.” Részletesen felsorolta a szakmai hibákat: számos javítás szükséges az üzemek működésének korszerűsítésére, biztonságára és hatékonyságának maximalizálására. Írásában kifejtette, hogy nagy hangsúlyt kell fektetni a tapasztalatok átadására, az önképzés megvalósítására a bányászati és a nehézipari dolgozók körében.

Kádár János (1912-1989) híressé vált 1956. decemberi beszédében olyan kijelentést tett, ami évtizedekig ránehezült a bányászokra: „A bányászok közös vonása, hogy mindegyik kommunista.” *Czottner* e nézetet kiszolgálta, melynek jegyében 1953-tól 1967-ig országgyűlési képviselői feladatokat látott el. 1957. október 13-án a részvételével ünnepélyes keretek között nyitották meg a soproni *Központi Bányászati Múzeumot*, ahol megnyitóbeszédében nem maradhattak el az aktuálpolitikai célzatok és a *Szovjetunió* által feljuttatott műhold dicsérete sem, de beszédében kiemelte az új irányokat, így a bányamunkássággal kapcsolatos tárgyak és dokumentumok bemutatásának szükségességét is. A megnyitón *Faller Jenő* (1894-1966) bányamérnök, egyetemi docens mellőzte a politikai állásfoglalást, beszédét a bányászok szívét melengető mondatokkal zárta: „...szerezd a bányászt! Becsüld meg csodálatos és ragyogó munkáját!” *Czottner Sándor* 1963-tól nyugalomba vonulásáig nehézipari miniszterként felelt az ország gazdasági teljesítményéért és a bányászattal kapcsolatos ügyekért, miközben az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* alelnöke volt. Az általa felavatott és méltatott múzeum jelenleg is működik a *Soproni Múzeum* tagintézményeként.

Czottner Sándor sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben* található a 13. parcella *Munkásmozgalmi Mauzóleumában*, az alsó terem alsó sorában, a 20. számnál. A sír látogatása csak előzetes engedéllyel lehetséges. Sírfelirata a mauzóleum szoborcsoportja felett olvasható: „A KOMMUNIZMUSÉRT, A NÉPÉRT ÉLTEK.” Az alsó terem domborművei 1974-ben készültek *Körner József* és *Olcsai-Kiss Zoltán* tervei alapján.

A Munkásmozgalmi Mauzóleum a Fiumei úti sírkertben.

I r o d a l o m

- CZOTTNER S., 1956: A szénbányászat termelés-fejlesztésének fő irányai. = *Bányászati Lapok*, 2., 65-72.
- MARKÓ L. (főszerk.), 2001: *Új magyar életrajzi lexikon* I. Magyar Könyvklub, Budapest.
- SCHULLER B., é. n.: A hatalom és a bányászok 1945-1956. Kézirat (<https://www.academia.edu>).
- A Soproni Központi Bányászati Múzeum hivatalos blogja (<https://banyaszatimuzeum.blog.hu>).
- TÓTH V., 2018: „*Nemzeti nagylétünk nagy temetője*”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Graenzenstein Gusztáv,
az üldözött, majd elismert bányamérnökből lett
lovagkeresztes

(1808. december 3. – 1870. április 28.)

Graenzenstein Gusztáv Nyitraszerdahelyen (ma *Nitrianská Streda, Szlovákia, Nyitrai kerület Nagytapolcsányi járása*) született. Családneve egyes szakirodalmakban a betűvel is megtalálható, azaz *Gränzenstein* alakban. A bányamérnöki oklevél megszerzése után bányai igazgatóvá nevezték ki. Kalandos élete során *Zsigmondy Vilmos* (1821-1888) híres bányamérnök, geológus és hidrológus felettese is volt.

Édesapja kerületi táblai ülnök volt. *Graenzenstein Gusztáv* 1826 és 1827 között a gimnáziumi és bölcsészeti tanulmányait *Pozsonyban* végezte az evangélikus líceumban. Ezt követően az ugyanitt található akadémián jogi pályára lépett. 1828-tól a selmecbányai *Bányászati és Kohászati Akadémia* hallgatója volt. 1830-ban szerzett bányamérnöki oklevelet, méghozzá kitűnő eredménnyel. Ezután állami szolgálatába lépett, mint a főbányagrófsági iroda járulnoka. Később karrierje tovább ívelt felfelé, ugyanis a bécsi *Császári és Királyi Bányászati Udvari Kamaránál* fogalmazói-gyakornoki állást kapott, de nem sokáig maradt *Bécsben*, ugyanis visszatért *Selmecbányára*, ahol szintén fogalmazói munkakörben helyezkedett el. Életútja mindig visszakanyarodott a bányászok világához, mely egyre szorosabban összefonódott életével, ugyanis bányászati előadói tisztséget kapott a bánsági *Oravicai Bányai igazgatóságnál*, majd néhány hóna-

pi eredményes munkavégzés után az igazgatóság elnökévé nevezték ki. Ez számos előnnyel járt számára, hiszen ehhez a poszthoz udvari kamarai tanácsosi és egyben magyar nemesi cím is tartozott, s nem utolsó sorban így ismerkedett meg a később hírnevet szerző *Zsigmondy Vilmossal*,

1848 *Graenzenstein* életében is hatalmas változást hozott, ugyanis a *Pénzügyminisztérium Bányászati Osztályának* vezetői tisztségébe nevezték ki. Ekkor kötött barátságot *Lónyai Menyhérttel* (1822-1884), a *Szemere-kormány* pénzügyi államtitkárával és későbbi miniszterelnökkel, akivel szoros kapcsolata élethosszig tartott. 1849-ben egy újabb költözés *Debrecenbe* vitte, ahol a *Duschek Ferenc* (1797-1872) alá tartozó osztályfőnöki tisztségre kapott felkérést, amit készséggel el is fogadott. Ez az ismeretség a további pályafutására igen nagy hatással volt, hiszen *Duschek* nem volt más, mint az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc alatt kinevezett pénzügyminiszter. A szabadságharc bukását követően *Graenzenstein* ellen is vizsgálatot indítottak, ami után nyugállományba helyezték. 1857-ben *Tirolba* hívták az achenraini magánbánya és kohóvállalat igazgatói székébe. Pályája ezzel újra felívelő szakaszba jutott, majd 1861-ben részt vett az országbírói gyűlésen. *Lónyai* 1867-ben magához rendelte, és pénzügyminiszteri tisztségéhez segítségül osztályfőnöknek és államtitkárnak kérte fel. A szakirodalom szerint a *Krassó-Szörény megyei oravicai választókerület* kétszer is országgyűlési képviselőnek választotta, míg az 1869-es hirdető a lugosit jelölte meg választókerületként. Munkássága elismeréseként nem sokkal halála előtt, 1870-ben az uralkodó a *Szent István-rend lovagkeresztjével* tüntette ki.

Graenzenstein Gusztávnak több értekezése is megjelent politikai, illetve tudományos témákban. A *Magyar orvosok és természettudósok munkálatai* 1844. évi kötetében „*Egy pár szó a bánsági bányászatról általában, a kőszénnyerés, horganykezelés- és fekete rézfoncsorozásról különösen*” címmel jelent meg tanulmánya. 1855-ben, személyének itthoni mellőzése idején írt német nyelvű cikke („*Das allgemeine österreichische Berggesetz vom 23. Mai 1854 und die Verordnungen über die Bergwerksabgaben vom 4. Oktob. 1854. erläutert*”, vagyis „*Az 1854. május 23-án kelt általá-*

nos osztrák bányászati törvény és az október 4-i bányászati illetékekre vonatkozó rendeletek 1854-es magyarázata”) Bécsben jelent meg, mely a szakértők véleménye szerint a kor legjobb bányajogi munkái közé tartozik.

Az élete végén sokat betegeskedő *Graenzenstein Gusztáv* sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben* található, a 17/1. parcella, 1. sor, 78. számánál. Sírfeliratában megörökítették a foglalkozását: „JOGÁSZ, BÁNYAMÉR-NÖK”. A *Budán* elhunyt mérnök és államtitkár első sírhelye a *Vízivárosi temető XIII.*, még a második sírhelye a *Németvölgyi temető 14/1. parcellájában* volt 1963-ig. Sírja közvetlen szomszédságban van *Litschauer Lajos* (1815-1885) bányamérnök sírjával, va-

lamint a fia, *Graenzenstein Béla* (1847-1913) szintén ebben a sírkertben nyugszik, akiknek életútját a jelen tanulmányban szintén megtalálhatjuk.

I r o d a l o m

- CSATH B., 2015: Zsigmondy Vilmos Annavölgyön eltöltött nyolc évének története. Dorog, 2015. szeptember 8-i előadásból kézirat (<https://www.annavolgy.hu>).
- KÉTHELY J., 1869: Képviselő-választások. = *Budapesti Közlöny*, 65., 815-816.
- PÉCH A. (szerk.), 1870: Graenzenstein Gusztáv. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 5-6., 33.

- SZINNYEI J., 1894: *Magyar írók élete és munkái* III. Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.
- VÉRTESI, Á. (szerk.), 1870: Gräzenstein Gusztáv. = *Magyarország és a Nagyvilág*, 19., 217-218.

Litschauer Lajos,

az első magyar nyelvű bányaműveléstani szakkönyv szerzője

(1815. július 26. – 1885. április 4.)

Litschauer Lajos 1815-ben született a Győr-Moson-Sopron megyében található Szil-sárkányban. A bányamérnök-ből lett kincstárnok és akadémiai tanár érdemei közé sorolhatjuk az első magyar nyelvű bányaműveléstani szakkönyv megírását („*A magyar bányászati viszonyokat teljesen felölelő magyar bányaműveléstan*”, 1891-1894).

Édesapja, *id. Litschauer Lajos* (n. a.) falusi kovács és állatorvos volt, még édesanyja, *Horváth Erzsébet* (n. a.) háztartásbeli. Az elemi és a gimnáziumi, majd jogi tanulmányait Győrben végezte, majd onnan a selmecebányai *Bányászati és Erdészeti Akadémiára* nyert felvételt, ahol 1837-ben megszerzte a bányamérnöki diplomáját. (Egyes források a diplomaszerezést 1840-re datálják.) Ezután 1844-ben a bányakincstár szolgálatába lépett, először a selmeci bányakerületben, majd *Kapnikon*. A honvédként is helytálló *Litschauert* 1852-ben *Verespatakon* mint

bányamérnököt, 1855-től *Nagyágon* mint bányafőnök-segédet alkalmazták. 1870-ben *Abrudbányán* bányahivatali főnöki tisztséget vállalt. Hosszú időn keresztül fáradhatatlanul dolgozott a hazai bányászat virágoztatásán. Még abrudbányai kinevezésének évében a bányamívelés- és bányaméréstan, valamint a köszén- és ércelő-készítés első magyar tanárává nevezték ki alma materében, azaz *Selmechányán*. 1872-ben bányatanácsosi kinevezést kapott a tanári hivatala mellé. Egészen nyugalomba vonulásáig, 1883-ig oktatott a főiskolán. Visszavonulása alkalmából munkásságának elismeréseként főbányatanácsosi címmel tüntették ki. Az egyik legfőbb érdeme a magyar bányászati műnyelv kialakítása, melyben kollégája, *Péch Antal* (1822-1895) segítségére mindig számíthatott. Szintén neki köszönhetjük, hogy *Selmechányán* az oktatás nyelve a magyar lett. Mint a hazai ércbányászat alapos ismerője, tanulmányai és megbízásai révén kiválóan ismerte *Kapnikbánya*, *Verespatak*, *Nagyág*, *Radna* és *Boica* bányászati viszonyait. A magyar kormány támogatásával és megbízásából beutazta *Magyarország*,

Németország, *Belgium*, *Hollandia*, *Ausztria* nevezetesebb bányavidékeit és bányásztelepülését. A porosz-francia háború idejére esett külföldi útján egy kőfűrőgépet tanulmányozott, majd azt *Selmechányán* meghonosítva járult hozzá hazánk bányászatának fejlesztéséhez.

Publikációi közül kiemelkedik a „*Vastag széntelegek vájása Franciaországban*” (1875) című értekezés, amely jól tükrözi a világlátott mérnök széleskörű szakmai érdeklődését. Kéziratait fia, *ifj. Litschauer La-*

jos (1858-1937) bányamérnök, akadémiai tanár, jogász rendezte sajtó alá édesapja halála után. Mivel ebben inkább az irodalmiaságra, semmint az ipari tapasztalatokra helyezte a hangsúlyt, így a

könyv ugyan az első, és ilyen értelemben kiemelkedő bányaművelési szakmunka, de az oktatás és a gyakorlat szempontjából sajnos nem tekinthető maradandó alkotásnak. *Litschauer Lajos* szabadidejében filozófiai és matematikai tanulmányokat folytatott.

Életének 70. évében, hosszú szenvedés után *Budapest*en hunyt el. Első sírhelye a *Vízivárosi temető* V. parcellájában, míg a második sírja a *Németvölgyi temető* 14/1. parcellájában volt 1963-ig. Ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben*, a 17/1-es parcella, 1. sor, 79. számnál található a sírja. Sírfelirata („*Visszontlátjuk egymást!*”) és sírkövének lapja erősen rongálódott, annak felirata az elhunyt nevéen kívül nem olvasható. A *Vízivárosi temető* adattárából viszont megismerhetjük a korábbi feliratot: „*Kir. főbányatanácsos, volt nyilv. r. tanár a selmeczbányai m. kir. bányászati és erdészeti akademián †1885. ápr. 4. 70 éves*”. Központi díszítőelemében bányászék és kalapács motívuma látható. Sírja közvetlen szomszédságban van *Graenzenstein Gusztáv* (1808-1870) nyughelyével, akinek munkássága és sírhelyének leírása megtalálható a jelen tanulmányban.

Litschauer Lajos sírlapjának bányászszimbólumai lassan elenyésznek. (Fotó: Oláh Róbert, 2019.)

I r o d a l o m

BENDA, K., 1971: Litschauer Lajos d. Ä., Montanist. = *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. V. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien.

GERŐ L. et al. (főszerk.), 1895: *A Pallas nagy lexikona* XI. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.

- Eötvös Loránd Tudományegyetem Digitális Intézményi Tudástára (<https://edit.elte.hu/>).
- FARBAKY I. (szerk.), 1885: Litschauer Lajos. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 8., 68.
- MARKÓ L. (főszerk.), 2003: *Új Magyar Életrajzi Lexikon* IV. Magyar Könyvklub, Budapest.
- SZINNYEI J., 1900: *Magyar írók élete és munkái* VII. Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest.
- TÓTH V., 2018: „*Nemzeti nagylétünk nagy temetője*”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.
- VADAS J., 1896: *A selmecbányai Magyar Királyi Erdőakadémia története és ismertetője*. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.

Veress József,

a szabadságharc katonája, a fáradhatatlan utazó
és a kőszénbányák tanácsosa

(1832/1833 – 1906. december 21.)

Veress József születési ideje nem pontosan ismert, a források bizonytalanok, így két év közül nem tudjuk minden kétséget kizáróan eldönteni, hogy 1832-ben vagy 1833-ban látta-e meg a napvilágot a szabadságharc során vitézül küzdő, majd a *Felsőmagyarországi Bányatársulat* igazgatói székéig jutó bányatanácsos. Életrajzáról és sírjáról sajnos igen kevés adat maradt fenn az utókorra.

A *Hunyad megyei Nagyágon* született ifjú mindösszesen 16 évesen honvédnek állt, és végigküzdötte a szabadságharcot. Ebben az időszakban szülőföldjén tartózkodott, amikor is a románok feldúlták az erdélyi bányavárosokat. A kegyetlenségek elől Nagyágra csak álruhába bújva tudott elmenekülni, így kerülve el a hírhedt preszákai (zalatnai) vérfürdőt. (1848. október 23-24.). A szabadságharc vérbe fojtását követően 1852-ben *Selmecbányára* ment, ahol az akadémiát sikeresen elvégezte. Tanulmányait befejezve 1857-ben *Parajdon* mint sóbányahivatali tiszt kapott állást, és még ugyanezen évben feleségül vette Kompothy Karolint (n. a.), akivel

közel 50 évig éltek boldog házasságban. 1860 és 1863 között *Marosújváron* sóbányatiszti hivatalt kapott, emellett 1861-től kutatta a környék kőszén-előfordulásait. Innen a *Petrozsény* melletti *Zsilvölgybe* került, ahol megteremtette az állami kőszénbányászat alapjait, majd visszarendelték a *Selmeci* Bányai igazgatóságához, majd az állami szolgálattól megválva a *Felsőmagyarországi Bányatársulat* műszaki igazgatói tisztségét látta el.

Az *Országos Bányászati és Kohászati Egyesület* 1892. június 27-én megtartott alakuló ülésén részt vett, mint a selmecebányai választmányi bizottság egyik jelöltje, akit végül meg is választottak. Erre az ünnepi gyűlésre fia is elkísérte, mint a közgyűlés tagja, aki a nevét, a szakma iránti érdeklődését és szeretetét is örökölte. *Iff. Veress József* (1886-1929) szintén a bányászatnak szentelte életét: kutatási területe a dél-afrikai aranybányák vizsgálata volt. Míg édesapja *Sel-*

mecebányát, addig ő az aranyról elhíresült *Körmöcbányát* képviselte a szakmai küldöttségekben. *Id. Veress József* hat gyermeke közül hármat azok felnőttkorában veszített el, így ragaszkodása még szorosabbá vált a megmaradtak iránt. A családban mind a felmenők, mint a leszármazottak közül többen is nagy sikereket értek el a bányászat és geológia terén.

Az életének 74. évében elhunyt nyugalmazott bányatanácsos halálának hírért két napon belül közölte a *Budapesti Hírlap*, ahol így fogalmaztak: „...*tegnap elhunyt Budapesten.*” Itt tévedés történt, hiszen a lap 1906. december 23-i dátummal jelent meg, *Veress József* pedig december 21-én hunyt el. Így nem csupán születését, ha halálát illetően is pontatlanok voltak a kor krónikásai. Te-

metésén megjelentek az *Országos Bányászati és Kohászati Egyesület* tagjai *Gálocsy Árpád* (1864-1934) főtitkár vezetésével, a *Magyar Királyi Földtani Intézet* nevében *Gesell Sándor* (1839-1919) királyi főbányatanácsos és bányafőgeológus, valamint *Papp Károly* (1873-1963) geológus, egyetemi tanár. A *Pénzügyminisztérium* képviselőjében *Mály Sándor* (1849-1929) és *Hüttl József* (1832-1909) miniszteri tanácsosok, valamint a *Felsőmagyarországi Bányatársulat* valamennyi központi tisztségviselője *Hevessy-Bischitz Lajos* (1853-1920) vezérigazgató vezetésével. Nekrológiájában így fogalmaztak a kortársak: „*Sokat látott és tapasztalt, a gyakorlat követelményeit a tudománnyal összeegyeztető igaz magyar bányászt veszítettünk benne, ki legalaposabban ismerte hazai bányászatunkat.*”

Veress József vélelmezett sírhelye.

Veress József búcsúztatása az alsóerdősori gyászházban volt. Jeltelen sírja ma *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben*, a 17/2-es parcella 19. sor 32. számnál található. A pontos hely megadása igen nehéz, mivel a parcella számos elhunytjának sírköve már nem lelhető fel, így a még meglévő sír-

kövek és azok számozásának figyelembe vételével csupán megközelítő pontossággal tudjuk meghatározni *Veress József* földi maradványainak nyughelyét. Egykori sírversét viszont megtaláljuk a nyomtatott forrásokban: „*Te voltál mindenünk, / Te drága halottunk. / Szívünkben a remény, / Hogy még találkozunk.*”

I r o d a l o m

- GÁLOCSY Á. (szerk.), 1907: Id. Veress József. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 2., 65-67.
- KÁROSY P., 1934: *A Kerepesi-úti temető költészete*. Szerzői magánkiadás, Budapest.
- RÁKOSI J. (szerk.), 1906: Nagy idők tanuja. = *Budapesti Hirlap*, 352., 10-11.
- SZINNYEI J., 1914: *Magyar írók élete és munkái XIV*. Hornyánszky Viktor, Budapest.
- TÓTH V., 2018: „*Nemzeti nagylétünk nagy temetője*”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Zsigmondy Vilmos,

a bányamérnökből lett szabadságharcos fegyvergyártó,
majd hazánk artézi kútjainak feltárója

(1821. május 14. – 1888. december 21.)

Zsigmondy Vilmos, a bányamérnökből lett fegyver- és lőszergyártó ifjú, aki 1848-at követően *Olmützb*ben raboskodott, majd ezt követően megindította hazánkban az artézi kútúrásokat, és így személyében a magyarországi geotermikus energia kutatásának legnagyobb szaktekintélyét tisztelhetjük.

Pozsonyban született *Zsigmondy Sámuel* (1788-1833) és *Fábry Friderika* (1793-1868) gyermekeként. Születésének napját a szakirodalomban tévesen május 15.-i keltezéssel is megtalálhatjuk. Középiskoláit *Komáromban* és *Pozsonyban* végezte, majd ezt követően 1838-ban felvételt nyert a selmecbányai *Bányászati és Er-*

dészeti Akadémiára, ahol 1842-ben bányamérnöki oklevelet szerzett. Az akadémiai padokat az állami szolgálattal váltotta fel, így 1843-ban mint gyakornok vezette a nádoraknai bányát. Ezután egy éven belül *Bécsbe* került, ahol a *Központi Bányaiigazgatóságnál*, majd az udvari kamaránál nyert alkalmazást. Karrierje felfelé ívelt, hiszen meglehetősen fiatalon, igen rövid időn belül magas pozíciókba került. 1846 újabb fordulatot hozott az életében, ugyanis a resicai kőszénbánya gondnoki és bányamérnöki tisztségét tölthette be. Ez az állás kihatott a további életére, hiszen általa a *Szabadalmazott Osztrák Államvasúttársaság* bányamérnökévé is vált, s ott *Szlávy Józseffel* (1818-1900), hazánk későbbi miniszterelnökével együtt küzdöttek az 1848-as eszmékért. Ennek érdekében *Szlávyyal* a szabadságharc alatt a resicai vas- és acélművet önkényesen átalakították, hogy a honvédség számára megfelelő fegyvereket és lőszereket gyártsanak.

A szabadságharc során tanúsított magatartása miatt olümützi várfogságra ítélték, ahonnan 1850 júliusában szabadult. Ezt követően *Sándor Móric* (1805-1878) annavölgyi bányáinak igazgatását vette át, így került *Dorog* körzetébe. 1860-ban *Budapestre* költözött, ahol magánmérnöki gyakorlatból tartotta el magát. Életének ez az időszaka sok nélkülözést

hozott számára, de az ártézi kutak megnyitásával hamar magára vonta nem csupán a közönség, hanem a szakma figyelmét is. 1861-ben már tagja a főváros képviselőtestületének. 1865-ben *Harkányban* furta első kútját, melyet a margitszigeti, lipiki, alocsúti és városligeti követett. Utóbbi munkálatait unokaöccsének, *Zsigmondy Bélának* (1848-1916) adta át, aki tovább vitte a családban a szak-

maszeretetet. 1868-ban a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező tagjává választotta. 1875-től egészen élete végéig a szabadelvű párt programjával képviselője volt a selmecbányai kerületnek. 1879-ben újabb fordulat következett az életében, ugyanis a petrozsényi fúrások során igen gazdag kőszéntelepet tárt fel. Ugyanezen évben így írnak róla és szaktudásáról: „*Nem lehetetlen tehát, hogy ama meleg vizek a Duna medre alatt csergedeznek s belőlük egy-két ér a Margitsziget testét járja át. Ha ezt a Zsigmondy a maga tudós fúró szerszámaival valahogy kiókumlálná, milyen pompás fürdőhely válnék a szigetből! – De tetszett ő fenségének az ember is. Magas, katonás termet, széles vállak, villogó szemek, emelt fő, egyenes tartás, nyílt tekintet, sörtés haj, bozontos fekete szakáll ... szóval egy törülmetszett magyar ember, ki olyan hatalmas prelekción tudott az őrs medrekről, anyaforrásokról, homokkő-rétegek, trachit-közetek-, földképletek- s egyéb földalatti dolgokról nyelvünkön rögtönözni, hogy német professzor is megirigyelhetette volna tőle.*” Az 1883-as év újabb sikereket hozott a számára: személyének köszönhetően szabályozták a bányanyugdíjakat, így *Zsigmondynak* biztos időskort sikerült kieszközölnie hazánk bányászai számára, valamint ebben az évben a *Magyarhoni Földtani Társulat* alelnökévé választották. A király *Ferenc József-renddel* és királyi tanácsossággal, a francia kormány pedig becsületrenddel tüntette ki a kalandos életű bányamérnököt. *Erzsébetváros* és *Selmecbánya* díszpolgárukká választották.

Kutatásait, fúrásait, tapasztalatait számtalan tanulmányban tette közzé többek között a *Bányászati és Kohászati Lapokban*, a *Földtani Közönyben*, a *Természettudományi Közönyben*, a *Magyarhoni Földtani Társulat Munkálataiban* és a *Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közönyében*. Főbb munkái közé sorolhatjuk a következőket: „*Bányatan, kiváló tekintettel a kőszénbányászatra*” (1865); „*Tapasztalataim az artézi szökőkútak fúrása körül*” (1871); „*A Duna budapesti szakaszának szabályozása*” (1872), valamint „*A városligeti artézi kút*” (1878). Számos írása kéziratban maradt ránk.

1880 nyarán, a *Bécsben* tartott bányászati és kohászati kongresszus során meghűlt. A betegség lassan tüdővésszé alakult a

szervezetében, és végül 1881. december 21-én, Budapesten elhunyt. Első sírhelye a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében lévő *Fiumei úti sírkertben*, a 8., majd az 52-es parcellában volt, ma a 18-as parcella, 1. sor, 18. számnál található. Az *Andreetti-műhelyben* készült sírkövének lapján az alábbi felirat olvasható:

„KIVÁLÓ BÁNYAMÉRNÖK / AMÉLYFÚRÁS ELSŐ NEMZETKÖZI SZAKÉRTŐJE / A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA LEVELEZŐ TAGJA / A HAZAI TERMÁLFURÁSOK MEGINDÍTÓJA / HARKÁNY-FÜRDŐ 1. SZ. MARGITSZIGET I. SZ. A VÁROS-

LIGET I. SZ. STB. KUTAK TERVEZŐJE ÉS KIVITELEZŐJE / KIVÁLÓ EREDMÉNYEI TETTÉK VILÁGHIRÜVÉ ÉS ELISMERTTÉ NEVÉT / A SZÁZÉVES ÉVFORDULÓ EMLÉKÉRE OVF. VIZKUTATÓ ÉS FURÓ VÁLLALAT / 1968”.

Sírkövén leányának neve: *Vilma* (özv. *Szentgyörgyi Elekné*) (1853-1922) is megtalálható. Családjának számos kiváló szakembert köszönhetünk, mint például öccsét, az orvos *Adolfot* (1816-1880).

Az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* 1967-ben *Zsigmondy Vilmos emlékérmét* alapított tiszteletére.

I r o d a l o m

BÖCKH J., 1890: Zsigmondy Vilmos (1821-1888). = *Földtani Közlöny*, 8-10., 256-366.

- CSATH B., 2015: Zsigmondy Vilmos Annavölgyön eltöltött nyolc évének története. Dorog, 2015. szeptember 8-i előadásból kézirat (<https://www.annavolgy.hu>).
- KÁKAI A., 1879: Fény- és árnyképek a fővárosból. XVIII. Zsigmondy Vilmos. = *Pesti Hirlap*, 226., 1-3.
- MARKÓ L. (főszerk.), 2007: *Új Magyar Életrajzi Lexikon* VI. Helikon Kiadó, Budapest.
- NAGY M. (szerk.), 1888: Zsigmondy Vilmos. = *Vasárnapi Ujság*, 53., 880.
- SZINNYEI J., 1914: *Magyar írók élete és munkái* XIV. Hornyánszky Viktor, Budapest.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Id. Seenger Béla,

a Parlamentet is díszítő kőfaragó és bányatulajdonos

(1852 – 1905. március 24.)

Id. Seenger Béla kőfaragó és bányatulajdonos magánéletéről igen kevés információ maradt az utókorra, annak ellenére, hogy munkássága a mai napig velünk él. Nevéhez és családjának szak tudásához, szakmáshoz fűződik a *Seenger Béla Márvány- és Kőipari Rt.* megalapítása, valamint a főváros legnevezetesebb épületeinek díszítése.

Seenger Béla 1852-ben született egy *Morvaországi* származó ügyvéd első fiaként. A kiváló mester hírében álló *Kauser János* (1817-1871) kőfaragótól tanulta a kőszobrászatot. 1872-ben mestere elhunyt, ezt követően maga vette át az üzemet. Ekkor 30-40 főt foglalkoztattak. *Seenger* pedig rövid időn belül nagyvállalattá fejlesztette a céget. Rövidesen kő- és márványbányák bérletjévé és tulajdonosává vált *Siklóson*, a dalmáciai *Brač*, vagy olaszul *Brazza szigetén*, valamint *Sóskúton*, ahol *Andreetti Károly* (1878-1949) neves építész-mérnök és műépítész született. *Andreetti* családja európai hírű volt a kőfaragásban, és szintén tulajdonosai voltak több kőbányának is a térségben. A *Lánchíd* oroszlánjaitól a *Fiumei úti*

sírkert neves halottainak sírjaig számos szobor a műhelyükből származik. Ez a gazdasági kapcsolat fellendítette a *Seenger család* vállalatának forgalmát, így 1876-ban önerőből megvásárolhatta a *Pollack Ágoston* (1807-1872) tervezte budapesti *Tavaszmező utca* 6. szám alatt található, eredetileg keményítőgyárnak épített ingatlant az ekkor még csak 24 éves, sikeres vállalkozó. Ezt megelőzően 1874-ben feleségül vette néhai mestere *Sarolta* (1853-1931), vagy más forrás szerint *Carolina* nevű lányát. Házasságukból nyolc gyermek született, öt fiú és három leány.

1877-ben *Seenger* át-költöztette vállalatát a *Tavaszmező utcai* telephelyre, amit folyamatosan újított. 1879-ben a szomszédos *József utca* 37. szám alatti telket is megvásárolta, így az összeszenyített területen bővíthette az üzemet. Ebben az ingatlanban jelenleg is műterem működik, ahol korabeli építőelemek, öntöttvas oszlopok láthatók *Seenger Béla* egykori tulajdonából. A monogramjával díszített

kapu kerek üveglakalai ma is emlékeztetnek a hajdan nagynevű vállalat alapítójára. Háromemeletes lakóháza a velencei palotákat idézi.

Seenger Béla szorgalmát és kitartó, becsületes munkáját az *Országos Iparegyesület* 1879-ben ezüst díszéremmel jutalmazta. Kőfaragó-műhelyeikben 1900-ig több neves épület kőfaragó- és márványmunkái készültek. Ezek közül a legnevezetesebbek a *Parlament* és az *Operaház* belső faragványai, korlátai és lépcsői, valamint a volt *Néprajzi Múzeum* és a *Duna-palota* díszítése.

A családi vállalkozás a kőanyagok nagyfokú ismeretének, a bányaterületek alapos felmérésének, valamint az előnyös házassá-

gok és kereskedelmi kapcsolatok révén virágzott. Lakóházuk menynyezetének freskóján az „*ARS ET LABOR*”, azaz a „*Művészet és mesterség*” hitvallás olvasható, amely később a *Seengerek* mottójává vált.

Id. Seenger Béla sírhe-lye ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében le-*vő Fiumei úti sírkertben*, a jobb oldali árkádsor 53/54. számnál található, míg az első sírhe-lye a 29/3. parcellában volt. Az 1915 előtt a *Hikisch-, Damkó- és a Seenger-műhelyekben* készült sírkövön az alábbi sírfelirat olvasható: „*TÖRÖLD LE KÖNNYED S NÉZZED / Ő IS TÖVISTŐL VÉRZETT!*” (Prohászka Aladár). Vele nyugszik közös sírban fia, *ifj. Seenger Béla (1877-1949)*, szintén kőfaragó és bányatulajdonos,

továbbá a következő nevek találhatóak a bal táblán: Seenger Viktor, Seenger Viktorné, Jánoska, Dr. Seenger Gyuláné, Seenger Pál; a jobb tábla nevei: *ids. Seenger Béláné (született Kauser Sarolta)*, *Dr. Kauser Lipótné (született Seenger Ilona)*, Seenger Elemér, Seenger Ervin, Seenger Béla és Seenger Gyula C.

I r o d a l o m

KEMPELEN B., 1940: *Családkönyv I. – Nemes családok, polgárcsaládok*. Szerző kiadása, Budapest.

MARTSA P., é. n.: A hajdani kőfaragókról. Kézirat (<https://www.martsa-muterem.hu>).

TAKÁTS R., 2017: *Színek, fények, árnyak. Róth Miksa és Alpár Ignác együttműködése a budapesti Vajdahunyadvárban*. Magánkiadás, Bp.

TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

ifj. Seenger Béla,
az örökösként küzdő aranykoszorús kőfaragó
és bányatulajdonos

(1877 – 1949. december 28.)

Ifj. Seenger Béla a Seenger fiútestvérek közül a legidősebb volt, aki örökségének megőrzésén és továbbvitelén munkálkodott egész életében, olykor igen küzdelmesen, és pályafutása végül tragikus szerencsétlenséggel ért véget.

Az alapító édesapa 1900-ban *Hauszmann Sándor* (1848-1906) építő- és kőfaragó-mestertől előrelátóan újabb telephelyet vásárolt *Budán*, mely továbbfejlesztve modern gépi eszközökkel és saját iparvágánnyal, hamarosan a vállalat

székhelyévé válhatott. A monarchia egyik legjelentősebb kőfejtő és feldolgozó vállalata nagy reményekkel nézett a XX. század elé. *Ifj. Seenger Béla* édesapja halála után, 1905-ben testvéreivel, *Viktorral* (1875-1924) és *Ervinnel* (1882-1949) vitték tovább a családi vállalkozást. Sikeres üzletpolitikájuk eredményeképpen az uralkodó 1908. június 21-én császári és királyi udvari kőfaragó-mesteri címet adományozott a *Seenger-vállalatnak*.

Sóskúttól Pátyig, Siklóstól Piskéig, Triesztől Nápolyig, valamint a horvát tengerpartig számos kőfejtő volt a család birtokában. Hazánk legnagyobb építészeti beruházásainak kőfaragó-megbíztottjai voltak. *Iff. Seenger Béla* kitűnően képviselte a vállalatot, köszönhetően igen élénk közéleti tevékenységének. Kereskedelmi tanácsosi tisztsége mellett az *Országos Iparegyesület* igazgatósági és végrehajtó bizottsági tagja, a *Budapesti Kő- és Márványipari Szövetség* elnöke, valamint az *Iparművészeti Társaság* alelnöke is volt egyszemélyben.

Az első világháborúban, mint tartalékos honvédszázados, részt vett a bolgár, a szerb és az olasz fronton folytatott harcokban, ahol vitézségéért számos kitüntetésben részesült. A hazai kereskedelem az első világegés és a trianoni határok megvonása következtében erősen hanyatlott. Hatalmas adósságot halmozott fel a vállalat, így 1924-ben részvénytársasággá alakult át, így keresve további befektetőket a világháború okozta károk, majd a világgazdasági válság leküzdésére. Ugyanezen évben a testvére, és egyben a vállalat másodtulajdonosa, *Viktor* elhunyt, így nem csupán a társaság, de a család is megrendült. Bár a nehézségek ellenére a harmincas évekig közel félszáz díjat, elismerést és kitüntetést kapott a társaság, köztük a legrangosabb az *Országos Iparegyesület* nagy aranyérme, mely az iparosság *Nobel-díjának* tekinthető, valamint az 1928. évi *Országos Kézművesipari Találkozón* szerzett *Arany Mesterkoszorú*. Sajnos a válság második világháború közeledtével ettől függetlenül is elkerülhetlenné vált.

1940. április 18-án a közgyűlés határozatban mondta ki, hogy a társaságot fel kell számolni, így az minden erőfeszítés ellenére 1942-ben megszűnt. A forrásokban ez a dátum nem egyformán szerepel, van olyan kutató, aki 1943-ra teszi a társaság felszámolását. Ennek oka, hogy *iff. Seenger Béla* próbálta megmenteni a családi hagyatékot, így nagyszámú gépet maga vásárolt meg a csődbement társaságtól, és mint egyéni vállalkozó próbálta az örökség megmaradt részét egyben tartani. Sajnos 1949. december 28-án közlekedési balesetben elhunyt. Végrendeletében arra a fiúutódjára hagyta a vállalkozást és minden ezzel kapcsolatos vagyont, aki hajlandó volt továbbvinni a család nagymúltú örökségének számí-

tó vállalatot. Végül 1950. április 3-án, a jegyzőkönyvek tanúsága szerint, az akkori jugoszláviai bányák kivételével minden az állam tulajdonába került, ami egykoron a *Seenger család* birtokában volt.

A sors furcsa játéka és az örökség elvesztése ellenére *ifjabb Seenger Béla* és vállalatának hagyatéka még ma is megcsodálható a *Szent István-bazilika*, a *Magyar Nemzeti Bank*, a *Magyar Televízió* székháza, valamint az *Eötvös Loránd Tudományegyetem* természet- és bölcsészettudományi kari épületeinek kőfaragványai-ban.

Ifj. Seenger Béla neve a *Seenger család* sírlapján.

Ifj. Seenger Béla sírhelye ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben*, a jobb oldali árkádsor 53/54. számnál található, míg az első sírhelye a 29/3. parcellában volt. Vele nyugszik közös sírban édesapja, *id. Seenger Béla* (1852-1905) kőfaragó és bányatulajdonos. A sír részletes leírását a jelen tanulmányban *id. Seenger Béla* neve alatt találhatjuk.

I r o d a l o m

- DÁLNOKI-KOVÁCH J. (szerk.), 1929: *A magyar iparosok almanachja 1929-1932 I.* Magyar Ipar Almanachja Kiadóhivatala, Budapest.
- MARTSA P., é. n.: A hajdani kőfaragókról. Kézirat (<https://www.martsa-muterem.hu>)
- ROKOB T., 2003: Mesterek emlékezete. Népszabadság online, NOL archívum (<https://nol.hu/archivum/>).
- TAKÁTS R., 2017: *Színek, fények, árnyak. Róth Miksa és Alpár Ignác együttműködése a budapesti Vajdahunyadvárban.* Magánkiadás, Budapest.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára.* Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Graenzenstein Béla,

a bányáktól a vasöntödéig, a dohánytól a minisztériumig jutó
bánya- és kohómérnök

(1847. augusztus 5. – 1913. január 10.)

*Graenzenstein Béla a Krassó-Szörény megyében található Ora-
vicabányán született, majd a bányászati akadémia elvégzése után a
vas- és acélgyártás felé fordult, amit a dohányjövédéki szervezési
munkálatokkal, végül a pénzügyminisztériumi államtitkári tiszt-
séggel váltott fel.*

Családja sziléziai eredetű; a hétéves háború után *Csehország-
ban* telepedtek le, és onnan költöztek *Magyarországra*. Édesapja,
Gusztáv (1808-1870) a felső-bányatörvényszék elnöke, majd pénzügy-
miniszteri osztályfőnök és államtitkár-helyettes volt, még édes-
anyja, *Szende (Frummer) Gabriella* (?-1849) a honvédelmi mi-
niszter, *Szende (Frummer) Béla* (1823-1882, miniszter 1872-1882)
nővére volt. Már fiatalon más utakon járt, mint kortársai, ugyanis
Ausztriában (Bécs) és *Észak-Olaszországban (Tirol)* a természet-
tudományokkal foglalkozott, míg *Belgiumban* a lüttichi (liège-i)
egyetemen a vas- és szénbányászatot tanulmányozta, majd beirat-
kozott a selmechányai akadémiaira, ahol 1870-ben bánya- és ko-

hómérnöki oklevelet szerzett. Akadémiai tanárai, mint *Faller Gusztáv* (1816-1880), *Richter Ede* (1852-1912), *Farbaky István* (1837-1928) és *Kerpely Antal* (1837-1907) érdeklődést ébresztettek benne az európai nemzetgazdasági mutatók iránt. Ennek következtében *Selmebánya* után közel egy évtizedig a *Pénzügyminisztérium* szolgálatába lépett, ahonnan 1881-ben a hazai vasgyárak újjászervezésében, a vas- és acélbehozatal korlátozásában, valamint az új berendezések használatában szerzett elévülhetetlen érdemeket, mint főbányatanácsos.

Eközben 1866-ban újabb átszervezési munkával bízták meg, ezúttal a dohányjövedéki rendszert kellett felülvizsgálnia. De a szegedi, sátoraljaújhelyi, pápai és óbudai dohánygyárak létesítése is a nevéhez fűződik, mely minőt a későbbiekben több európai nagyvállalat követte. Az 1878. évi párizsi világkiállításon, valamint az 1890. évi *Conférence Internationale*-ban a magyar érdekeket és értékeket képviselte.

Az 1890. március 15. és 30. között megtartott *Munkásvédelmi Kongresszuson* képviselte hazánkat. Az eseményen a német császár kezdeményezésére *Orosz- és Törökország* kivételével minden európai állam részt vett. A tanácskozás főbb témái a következők voltak: a nők és a gyermekek helyzete a bányászatban, a napi munkaidők és a vasárnapi pihenőidők szabályozása, valamint a munkavédelmi szabályok betartása. 1894-ben az *Ezredéves Országos Kiállítás* igazgatójává nevezte ki *Lukács Béla* (1847-1901) kereskedelemügyi miniszter. 1896-ban, kis habozás és 15 év kihagyás után visszatért a Pénzügyminisztériumba, ahol 1905-ig vállalta az államtitkári tisztséget. 1902 és 1911 között az Országos

Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület alelnöki posztját is betöltötte. Kortársai nagy tudású, előzékeny, tiszta jellemként írták le személyét, aki széles körű tapasztalataival mindenhol megállta a helyét.

Granzenstein Béla vélelmezett nyughelye.

Graenzenstein Béla jeltelen sírja ma *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben* található, a 19. parcella, 1. sor, 31. számánál. Egykori síremléke a *Gerenday-műhelyben* készült, ma már nem található meg. Pontos helyének megadása igen nehéz, a még meglevő sírkövek és azok számozásának figyelembe vételével csupán megközelítő pontossággal tudjuk meghatározni,

hogy hol pihennek *Graenzenstein Béla* földi maradványai. Édesapja, *Graenzenstein Gusztáv* szintén ebben a sírkertben nyugszik, akinek életútját és munkásságát a jelen tanulmányban szintén bemutatattuk.

I r o d a l o m

- GERŐ L. et al. (főszerk.), 1894: *A Pallas nagy lexikona* VIII. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- KENYERES Á. (főszerk.), 1967: *Magyar életrajzi lexikon* I. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MARKÓ L. (főszerk.), 2001: *Új Magyar Életrajzi Lexikon* II. Magyar Könyvklub, Budapest.
- NAGY M. (szerk.), 1895: Két új államtitkár – Vörös László – Graenzenstein Béla. = *Vasárnapi Ujság*, 7., 105-106.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiume úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.

Ezúton szeretném megköszönni a *Nemzeti Örökség Intézete Fiumei úti sírkertje* valamennyi munkatársának, hogy kutatásomban készséggel a rendelkezésemre álltak. Külön szeretném megköszönni *Tóth Vilmos* történész úrnak, a sírkert elhivatott kutatójának a naprakész információit és útmutatásait, illetve *Hadobás Sándor* felelős szerkesztő úrnak a támogatását. Végül, de nem utolsó sorban a sírhelyek kutatásában és a sírkövek azonosításában nyújtott segítségéért, valamint végtelen türelméért és támogatásáért szintén hálával tartozom páromnak, *Gulácsi Évának*.

